

Paradoxen van toezicht

Straffen in het hart van de samenleving

Miranda Boone

Mevrouw de rector magnificus, zeer gewaardeerde toehoorders,

Inleiding

Op 2 mei 2014 werd Volkert van der G, de enige Nederlander sinds Balthézar Gerard die is veroordeeld voor een politieke moord, voorwaardelijk in vrijheid gesteld. Hoewel het er ten tijde van zijn veroordeling nog naar uitzag dat hij na 12 jaar onvoorwaardelijk in vrijheid zou worden gesteld, was de regeling van de onvoorwaardelijke vervroegde invrijheidstelling tegen de tijd van zijn vrijlating omgezet in een voorwaardelijke invrijheidstelling.¹ Met als gevolg dat Van der G, niet onvoorwaardelijk vrij was, maar zich nog jarenlang moest houden aan de bijzondere voorwaarden die hem door justitie werden opgelegd. En die waren niet gering. Van der G kreeg een locatieverbod met elektronisch toezicht opgelegd voor de gemeenten Den Haag, Hilversum, Tilburg, Rotterdam en Krimpen aan den IJssel; een wekelijkse meldplicht bij de reclassering; een verplichte begeleiding door een psycholoog of psychiater, een mediaverbod en een contactverbod met de familie Fortuyn en de chauffeur van Fortuyn. Dat kon toch niet verhinderen dat de publieke verontwaardiging over zijn voorwaardelijke invrijheidstelling groot was. Er werden onder andere een protestmars georganiseerd en een petitie geopend die door ruim 40.000 mensen werd ondertekend.² De onvoorwaardelijke gevangenisstraf van 18 jaar die Van der G opgelegd had gekregen voor zijn daad werd in de media destijds al als een gotspe beschouwd,³ zijn vrijlating na 12 jaar kwam ronduit als een schok.

Dat werd er niet beter op toen Van der G succesvol de ene na de andere voorwaarde aanvocht. Al drie maanden na zijn invrijheidstelling betoogde hij met succes bij de kort geding rechter dat de aan hem opgelegde voorwaarden te zwaar waren. De bodemrechter sloot zich daar bij aan voor wat betreft het locatieverbod en het elektronische toezicht, waarmee dat gecontroleerd werd. Nu was vastgesteld dat het risico dat Van der G zou recidiveren laag was, vormde deze voorwaarde een te vergaande inbreuk op de bewegingsvrijheid en het privé-leven van Van der G.⁴ In 2017 diende een zaak over de interpretatie van de meldplicht. Het openbaar ministerie vond dat Van der G onvoldoende inzicht gaf in zijn privé-leven door op vragen als: 'Vertel eens hoe het met je gaat', 'vertel eens wat je de afgelopen weken hebt gedaan' en 'vertel eens hoe het contact met je gezin,

¹die ook van toepassing werd verklaard op een kleine categorie langgestraften die waren veroordeeld toen de oude regeling nog van kracht was.

²<http://www.omroepbrabant.nl/?news/174911742/Petitie+Hans+Smolders+tegen+vrijlating+Volkert+van+der+Graaf+40.000+keer+ondertekend.aspx>

³, hoewel vele jaren hoger dan de gemiddelde straf die in die tijd werd opgelegd voor een enkelvoudige moord

⁴Gerechtshof Den Haag, 14-10-2014, MJ 2014/533

familie en vrienden is verlopen', maar zeer oppervlakkig antwoord te geven. Volgens het openbaar ministerie was een adequate inschatting van het recidivegevaar daarom niet mogelijk. Het wilde de voorwaardelijke invrijheidstelling herroepen en Van der G voor een jaar terug de gevangenis insturen. Ook hiermee ging de rechter niet akkoord. De reclassering mag onderzoeken welke factoren in iemands leven kunnen bijdragen aan een delictvrije toekomst, maar de verplichting mee te werken aan dat onderzoek, is niet onbegrensd. Voldoende is volgens de rechtbank dat de veroordeelde een basaal zicht geeft op zijn resocialisatie. Dat wordt niet anders als de reclassering stelt dat die informatie onvoldoende is om een betrouwbare inschatting van de risico's te geven, maar roept wel de vraag op hoe zinvol het toezicht nog is,⁵ een vraag die de rechter in deze uitspraak onbeantwoord laat.

Hij vormt echter wel de opmaat voor de laatste rechterlijke uitspraak over deze kwestie in mei 2018. Daarin vordert Van der G dat de meldplicht wordt opgeheven, omdat deze geen redelijk doel meer dient (terwijl deze hem er wel van weerhoudt naar het buitenland te emigreren). Inmiddels heeft het Nederlands Instituut voor Forensische Psychologie en Psychiatrie dan vastgesteld dat het recidiverisico zo laag is dat de meldplicht geen toegevoegde waarde meer heeft. De reclassering komt via een andere weg tot eenzelfde conclusie. Omdat Van der G op basis van de eerdere rechterlijke uitspraak, maar basale informatie hoeft te geven, kan Reclassering Nederland geen goede risico-inschatting maken en heeft de meldplicht niet langer zin. Onder die omstandigheden kan het Openbaar Ministerie zich niet langer op het standpunt stellen dat de meldplicht gehandhaafd moet worden, vindt de rechtbank Den Haag. Uit de wetsgeschiedenis valt immers op te maken dat deze uitsluitend is bedoeld om recidive te voorkomen.⁶

Uit een analyse van de media-aandacht die deze opeenvolgende uitspraken hebben gekregen, blijkt wel dat het grotere publiek weinig begrip heeft voor deze serie beslissingen. 'Deze moordenaar van Pim Fortuyn werkt zo goed mee met de reclassering, komt altijd zijn afspraken na en lapt geen enkele voorwaarde aan zijn laars', schampert een lezer van de Telegraaf.⁷ En wat genuanceerder de Volkskrant: juridisch is de rekening die Nederland had met Van der G vereffend, maar het gevoel zegt iets anders.⁸

De casus illustreert welke emoties toezicht op veroordeelden in de samenleving kan oproepen. Zeker als het een dader van een ernstig delict betreft en al helemaal als blijkt dat deze zich niet aan de voorwaarden houdt. De casus laat ook zien dat het toezicht door de direct betrokkene blijkbaar als pijnlijk en belastend ervaren wordt, zodanig dat hij rechtszaak na rechtszaak aanspant om zich ervan te ontdoen. De casus illustreert dat er verschillende opvattingen bestaan tussen juridische professionals over de doelen van toezicht, met alle consequenties die dat heeft voor de omvang en intensiteit ervan. En dat het oordeel of iemand zich wel of niet aan de voorwaarden gehouden heeft, ingewikkeld is en over verschillende lagen gaat.

⁵ Rechtbank Amsterdam 06-02-2017, ECLI:NL:RBAMS:2017:634.

⁶ Rechtbank den Haag, 29-05-2018, ECLI: NL:RBDHA: 2018:6244.

⁷ Telegraaf 7 februari 2017.

⁸ Volkskrant, 31 mei 2018.'

Over deze en andere aspecten van toezicht wil ik het vanmiddag met u hebben. Aangezien mijn werk zowel interdisciplinair als internationaal vergelijkend van aard is, zal ik daarbij ook voorbeelden uit het buitenland gebruiken en verbindingen leggen tussen het strafrecht en de criminologie. Ik hang mijn verhaal op aan drie paradoxen. De eerste paradox is dat vormen van toezicht vaak worden geïntroduceerd als alternatief voor vrijheidsbeneming, maar in de praktijk vaak samengaan met een toename ervan. De tweede paradox is dat toezicht het imago heeft van een gunst die in de plaats komt van straf, maar een steeds punitiever karakter heeft gekregen en door de direct betrokkenen wel degelijk als leedtoevoeging wordt beschouwd die soms ingrijpender is dan het passief uitzitten van detentie. De derde paradox is dat het zojuist beschreven incident en vergelijkbare incidenten, de indruk wekken dat burgers toezicht in de samenleving als reactie op strafbaar gedrag massaal afwijzen, maar dat dat toch moeilijk valt te rijmen met de omvang van toezicht en de betrokkenheid van burgers bij de uitvoering ervan. Eerst zal ik echter duidelijk maken waar ik het over heb als ik spreek over toezicht en wat de omvang van dit fenomeen is.

Toezicht: definitie en afbakening

Als wetenschapper ben ik het natuurlijk aan mijn stand verplicht een preciese afbakening te geven van het onderwerp van mijn oratie en het onderzoeksterrein waar ik me in het kader van mijn leerstoel op wil gaan richten. Dat lijkt eenvoudiger dan het is. Ik worstel al mijn hele wetenschappelijke loopbaan met het hanteren van de juiste terminologie op dit terrein. Dat wordt nog erger in samenwerking met mijn buitenlandse collega's, die niet alleen andere termen hanteren voor dezelfde fenomenen, maar die fenomenen ook nog eens net op een andere manier afbakenen. Peter Raynor spreekt in dit verband over een glibberige vis (Raynor 2007:1061).⁹ We zijn de Engelse term toezicht, *Offender Supervision*, gaan gebruiken voor een Europees project, waarin we met onderzoekers uit 20 Europese landen werkten aan dit thema. Het klonk wervend en het leek ook uit te drukken waar het over moest gaan. Inhoudelijk sloten we aan bij de definitie die de Raad van Europa geeft van *community sanctions and measures*: sancties en maatregelen die de verdachte of veroordeelde in de samenleving houden en een beperking van zijn vrijheid inhouden door de oplegging van condities en of verplichtingen.¹⁰ De term toezicht beslaat in het Nederlands echter maar een deel van de door de Raad van Europa bedoelde sancties. Sinds ongeveer 2005¹¹ gebruikt de Reclassering de term om een van haar activiteiten aan te duiden, namelijk het houden van toezicht op voorwaarden die in het kader van een voorwaardelijke sanctie zijn opgelegd. Daartoe behoren dan weer niet taakstraffen, hoewel die wel onderdeel uitmaken van de definitie van de Raad van Europa en er ook in het geval van taakstraffen evident toezicht wordt uitgeoefend *in* de samenleving. Ik betrek om die reden ook taakstraffen in mijn verhaal.

⁹ Volgens Robinson is het gebrek aan eenduidige terminologie zelfs een belangrijke reden voor het achterblijven van academische belangstelling voor dit thema, Robinson 2016.

¹⁰ Recommendation No. R (92)16, On the European Rules on Sanctions and Measures, Appendix - Glossary

¹¹ Ik ga af op het artikel van Poort en Bosker (2005) dat in dat jaar in PROCES werd gepubliceerd.

Vanuit die optiek is het ook niet langer te verdedigen dat ik me beperk tot sancties die in een strafrechtelijk kader worden opgelegd en gehandhaafd. Bestuurlijke sancties met een toezichtcomponent zijn relatief schaars, maar daartoe behoren bijvoorbeeld het tijdelijk huisverbod dat kan worden opgelegd bij (dreigeind) huiselijk geweld, een gebiedsverbod voor bijvoorbeeld veroordeelde zedendelinquenten (artikel 172 lid 3 gemeentewet) of een door het CBT op te leggen educatieve maatregel alcohol en verkeer. Wel houd ik me uitsluitend bezig met sancties die worden opgelegd of uitgevoerd naar aanleiding van een gepleegd strafbaar feit of de verdenking daarvan. Het gaat dus niet om toezicht dat wordt uitgeoefend door de politie of andere instanties in het kader van een algemene handhavingstaak.

Toezicht kan worden opgelegd in alle fasen van het strafproces. Als voorwaarde bij de schorsing van de voorlopige hechtenis, ook wel de voordeur genoemd; als zelfstandige straf of voorwaarde bij een voorwaardelijke sanctie of als voorwaarde bij de voorwaardelijke invrijheidstelling of, in Nederland, het penitentiair programma, ook wel de achterdeur genoemd.

Omvang van toezicht

Alleen al om cijfermatige redenen, is het van belang zich serieus over het fenomeen toezicht te buigen. Het aantal mensen dat zich onder toezicht in de samenleving bevindt, is de laatste twee decennia in Nederland en daarbuiten explosief gestegen, zeker in verhouding tot het totale aantal strafrechtelijke sancties dat wordt opgelegd. Laten we eerst eens naar de Verenigde Staten kijken, het land dat alle andere landen overtreft voor wat betreft het aantal gedetineerden en daarmee het vergelijken van gevangenispopulaties prominent op de criminologische kaart heeft gezet. Het aantal gedetineerden vormt echter maar een minderheid van het totale aantal personen dat onder justitieel toezicht staat. Tegenover het duizelingwekkende aantal van 2.1 miljoen mensen dat eind 2015 in een Amerikaanse gevangenis verbleef (relatief gesproken 7 keer zoveel als in een gemiddeld Europees land), stonden er ruim viereneenhalf miljoen onder toezicht (Kaeble and Glaze 2016).¹² Het betreft hier een verviervoudiging in 30 jaar tijd. Volgens de SPACE-data van de Raad van Europa, stonden er op 31 december 2015, 1.2 miljoen mensen in Europa onder toezicht van een reclasseringsorganisatie in de 47 (van de 52) landen die gegevens aanleverden. Omgerekend betrof het 195 personen per 100.000 inwoners,¹³ bijna het dubbele van het aantal mensen dat zich in detentie bevond.¹⁴ In Nederland waren dat er 250,¹⁵ waarmee Nederland tot het kwart van landen behoort waar de meeste mensen onder

¹² Ik ga ervan uit dat onder de categorie probation ook degenen die een werkstraf uitvoeren gerekend worden (hoewel die twee categorieën in Amerikaanse cijfers ook vaak gescheiden worden), omdat de drie categorieën die Kaeble en Glaze onderscheiden (incarcerated, probation, parole) samen de totale populatie vormen die onder justitieel toezicht staat.

¹³ SPACE II 2016, persons serving non-custodial sanctions and measures.

¹⁴ SPACE I 2016, 115.7 per 100.000. De Raad van Europa hanteert hier dezelfde definitie als in de Recommendation No. R(92)16, dus inclusief werkstraffen.

¹⁵ SPACE II data, p. 24.

toezicht van de reclassering staan.¹⁶ Dat aantal stijgt ook ver uit boven het aantal personen in detentie, wat er op dit moment zo'n 50 per 100.000 zijn.

Los van de omvang van toezicht, is ook de intensiteit ervan zeer toegenomen. De maximumduur van het toezicht is binnen enkele jaren opgelopen van maximaal 3 jaar tot levenslang.¹⁷ Technologische vernieuwingen, elektronisch toezicht al dan niet uitgeoefend met behulp van GPS, de introductie van de alcoholmeter, hebben het toezicht nog verder geïntensiveerd en er staat ons nog meer te wachten, leert een recent WODC-rapport ons over het gebruik van nieuwe technologieën: de stappenteller om te meten of een onder toezicht gestelde wel genoeg beweegt of een zweetmeter die aangeeft of het stressniveau niet te veel aan het oplopen is (Cornet, Mandersloot, Pool & de Kogel 2017).

We gaan er in de criminologie al enige decennia vanuit dat de omvang van de gevangenispopulatie en de wijze waarop die is samengesteld iets zegt over andere kenmerken van een land: de omvang van de criminaliteit of hoe die gedefinieerd wordt, het punitieve klimaat, de mate waarin een samenleving in staat is sociale problemen op te lossen en de tegenstellingen die er bestaan tussen bevolkingsgroepen. Bovenstaande cijfers geven alle aanleiding bij die analyses ook de omvang van de populatie die onder toezicht staat te betrekken.

Toezicht als uitgang of ingang van de gevangenis

Daarmee kom ik op de eerste paradox. Vormen van toezicht worden vaak geïntroduceerd om vrijheidsbeneming te vervangen, maar gaan juist vaak samen met een toename van vrijheidsbeneming. De overtuiging dat alternatieve vormen van sanctietoepassing minder schadelijk en effectiever zijn dan vrijheidsbeneming, is vanaf het begin af aan een drijvende kracht geweest achter de introductie van allerlei vormen van toezicht in de samenleving. Ook nu nog wordt in Nederland in het kader van de modernisering van het Wetboek van Strafvordering overwogen de figuur van de voorlopige vrijheidsbeperking te introduceren met als doel de toepassing van de voorlopige hechtenis terug te dringen.¹⁸ Kritische criminologen hebben echter steeds het standpunt verdedigd dat alternatieve vormen van bestraffing juist tot uitdijing van de toepassing van het strafrecht en de vrijheidsbeneming zullen leiden. Omdat ze eerder in de plaats zullen komen van geldboetes en voorwaardelijke straffen of omdat het overtreden van de voorwaarden alsnog tot vrijheidsbeneming zal leiden, maar nu voor lichtere delicten.

¹⁶ Als we tenslotte naar Nederland kijken, verdubbelde het aantal reclasseringstoezichten tussen 2007 en 2016 bijna, van 7200 naar 13.000. Criminaliteit en Rechtshandhaving 2016, tabel 7.12, p. 79. Dit is zelfs een verviervoudiging sinds 2002. *C&R 2016, hoofdstuk 7, p. 79. Het merendeel van de toezichten (55% in 2016) werd uitgevoerd naar aanleiding van een voorwaardelijke veroordeling, een kwart naar aanleiding van een schorsing en één op de tien naar aanleiding van een penitentiair programma (PP) met of zonder elektronisch toezicht (ET) of een voorwaardelijke invrijheidstelling (VI).*

¹⁷

¹⁸ Concept memorie van toelichting bij het concept-wetsvoorstel modernisering van het Wetboek van Strafvordering, p. 34.

Phelps laat zien dat het verband beide kanten op kan gaan, zij spreekt daarom van een *probation paradox*.¹⁹ Haar baanbrekende werk laat zien dat de ontwikkeling van toezicht in de samenleving zeker niet simpelweg in het verlengde ligt van de ontwikkelingen die zich voor hebben gedaan met betrekking tot detentie, maar zijn eigen dynamiek heeft. Waar toezicht explodeerde in sommige staten met een relatief kleine detentiepopulatie, bleef in andere staten met een lage detentieratio, ook het aantal personen dat onder toezicht in de samenleving staat, laag. In staten waar de gevangenis uitpuilden, was ook het aantal personen dat onder reclasseringstoezicht stond meestal heel hoog. Haar bevindingen laten zien dat meer toezicht zeker niet automatisch tot minder detentie leidt, maar dat andersom, intensiever toezicht ook niet per se de ingang is naar hogere detentiepopulaties. Toezicht geeft net als detentie uitdrukking aan het strafklimaat in een land. Een belangrijke verklarende factor voor de relatie tussen toezicht en detentie, lijkt de zwaarte van het delict te zijn waarvoor het toezicht wordt toegepast. In staten waar de reclasseringspopulatie vooral bestaat uit personen die een overtreding begaan hebben, gaat een groei van het reclasseringstoezicht samen met een groei van de detentiepopulatie. Waar het voornamelijk plegers van misdrijven zijn die reclasseringstoezicht opgelegd krijgen, is er geen positief verband tussen de groei van het aantal personen dat onder reclasseringstoezicht staat en het aantal personen dat in de gevangenis zit (Phelps 2013: 69).

Dit is het enige onderzoek dat ik ken waar de *probation paradox* zo minutieus is onderzocht,²⁰ maar het lijkt me van uitermate groot belang ook binnen de Europese en Nederlandse context onderzoek te doen naar de voorwaarden waaronder intensivering van vormen van toezicht een positieve dan wel negatieve relatie met de gevangenisstraf heeft. Dat veel van het vergelijkende onderzoek dat ik samen met buitenlandse collega's deed naar de toepassing van vormen van toezicht gefinancierd is door de Europese Unie, heeft alles te maken met de uitdrukkelijke wens van de EU de vrijheidsstraf verder terug te dringen, met name in landen waar sprake is van overbevolking of slechte gevangenisomstandigheden. Ook buiten de EU, in Zuid-Amerika of de overzeese gebieden van ons koninkrijk, zijn de gevangenisomstandigheden vaak zo deplorabel, dat de verleiding alternatieven voor vrijheidsbeneming te introduceren of de toepassing ervan te stimuleren, groot is. Maar daarvoor is het eerst nodig veel meer te weten te komen over de context waarbinnen dergelijke maatregelen daadwerkelijk tot een daling van de gevangenispopulatie kunnen leiden.

Gezien de zeer sterke daling van het aantal gedetineerden in Nederland sinds 2005, alleen IJsland, Liechtenstein en San Marino hebben nog lagere gevangenispopulaties dan wij, kan ik me voorstellen dat de noodzaak van maatregelen die het aantal gedetineerden nog verder naar beneden brengt, hier minder sterk wordt gevoeld. Toch is het goed zich te

¹⁹ Waar een toename van het aantal personen onder reclasseringstoezicht in de Verenigde Staten tot halverwege de jaren tachtig nog een verband laat zien met een afname van het aantal personen in detentie, verandert dat verband vanaf die tijd van richting. (Phelps 2013: 65). Op het niveau van de staten, gaat een grotere toename van reclasseringstoezicht, overwegend gepaard met een grotere toename van gevangenisstraf. (Phelps 2013: 66).

Het baanbrekende werk van
²⁰ Aebi e.a (2015). laten zien dat ook in Europa de groei van het aantal personen onder toezicht meestal gepaard is gegaan met de groei van het aantal gedetineerden, maar tonen geen relatie aan tussen de twee en ook niet waardoor uitzonderingen op die regel worden verklaard.

realiseren dat de samenstelling van de Nederlandse detentiepopulatie nogal afwijkt van wat we in de landen om ons heen zien. De gevangenisstraffen die de rechter oplegt zijn meestal kort, de helft korter dan een maand, 80% korter dan drie maanden.²¹²²terwijl we juist van korte gevangenisstraffen weten we dat ze wel schadelijk zijn, maar weinig nuttig, omdat de tijd te kort is om zinvolle activiteiten te ondernemen.²³ Ook is het aandeel personen dat zich in voorlopige hechtenis bevindt, relatief hoog,²⁴ terwijl in die fase het onschuldbeginsel juist een sterke aansporing zou moeten zijn voorlopige hechtenis achterwege te laten of te vervangen door alternatieve maatregelen. Dat is ook precies de gedachte achter het voorstel tot invoering van voorlopige vrijheidsbeperking, maar alvorens een dergelijk voorstel uit te voeren, lijkt het zaak eerst grondig te onderzoeken onder welke voorwaarden de doelstellingen die ermee beoogd worden ook kunnen worden gerealiseerd. Uit een vergelijkend onderzoek naar toepassing van de voorlopige hechtenis in 7 landen, blijkt inderdaad dat er in landen die een vergelijkbaar model kennen als nu voor Nederland wordt voorgesteld minder fundamentele obstakels aan het inzetten van alternatieven voor voorlopige hechtenis in de weg staan. Het onderzoek leert echter ook dat in het voorbeeldland Ierland, kwistig met het opleggen van voorwaarden wordt omgesprongen, terwijl die voorwaarden tegelijkertijd nauwelijks worden gecontroleerd (Hammerschick e.a. 2017, Perry & Rogan 2017). In een context waar wel streng wordt gecontroleerd, onder druk van de publieke opinie of een rechterlijke macht die wil dat sancties op een geloofwaardige wijze worden uitgevoerd, zou een vergelijkbaar model dus net zo goed als ingang naar het toepassen van meer voorlopige hechtenis kunnen leiden.

Straf of geen straf

De tweede paradox hangt nauw samen met de eerste. Omdat toezicht vaak is voorgesteld als alternatief voor gevangenisstraf in plaats van als straf op zichzelf, staat het strafkarakter voortdurend ter discussie. Volkert mag van geluk spreken dat hij zes jaar eerder naar buiten mag dan de duur van de opgelegde gevangenisstraf toelaat. En wie wil nu niet thuis met een biertje op de bank, het beeld waarmee voormalig staatssecretaris Teeven elektronisch toezicht voor jaren buiten spel heeft gezegd als serieus alternatief voor detentie. McNeill wijt deze hardnekkige beeldvorming onder andere aan het gebrek aan zichtbaarheid van toezicht en samen met collega's van het al eerder genoemde EU-project, heeft hij geprobeerd daar door het gebruik van creatieve onderzoeksmethoden als het laten creëren van foto's en songs door onder toezicht gestelden, verandering in aan te brengen (McNeill 2018). Een uitzondering op die onzichtbaarheid in Nederland vormt het prachtig vormgegeven boek over de Werkstraf dat een aantal jaren geleden verscheen. Vandaar dat

²¹ Criminaliteit en Rechtshandhaving 2017.

²² Voor wat betreft verblijfsduur, zie DJI, infosheet gevangeniswezen, juni 2018: een kwart korter dan twee weken, 75% minder dan drie maanden, https://www.dji.nl/binaries/dji_infosheet_gevangeniswezen_juni_2018_tcm41-271321.pdf

²³ Toch was er juist in ons land enorme weerstand korte gevangenisstraffen uit te voeren door middel van elektronisch toezicht, terwijl daar in bijvoorbeeld België of Zweden veel minder een probleem van wordt gemaakt (Boone e.a. 2016 en 2017, Rap e.a.2017; Hucklesby et.al 2016).

²⁴ Daar is nogal wat discussie over

ik de foto's van het boek, Jerry van de Weert gevraagd heb, een aantal foto's uit dat boek te mogen gebruiken als achtergrond bij mijn verhaal. Hij fotografeert u ook vanmiddag, trouwens, maar hopelijk niet om uitdrukking te geven aan het strafkarakter van deze bijeenkomst.

Het ambigue karakter van toezicht, uit zich ook in de veelheid aan juridische kwalificaties. Waar de werkstraf bij zijn introductie uitdrukkelijk als formele straf in het wetboek van strafrecht werd opgenomen vanwege het ingrijpende karakter ervan, kon het een paar jaar later ook worden toegepast als voorwaarde bij een transactie, dus zonder de waarborg van een onafhankelijke rechter. Leerstraffen konden voorheen ook als zelfstandige straffen worden opgelegd, maar kunnen sinds 2011 in het volwassenenstrafrecht alleen nog worden toegepast als voorwaarde bij een voorwaardelijke veroordeling of invrijheidstelling, geen straf dus, maar een maatregel om gedragsbeïnvloeding te realiseren. Andere vormen van toezicht kunnen in tal van juridische, ook niet strafrechtelijke, modaliteiten worden toegepast en het maakt voor de rechtsbescherming en de eisen die aan de betrokkene kunnen worden gesteld nogal wat uit van welke vorm sprake is (Schuyt 2011). Ook rechtsvergelijkend onderzoek laat zien dat er in Europa grote verschillen zijn in de manier waarop vergelijkbare maatregelen juridisch zijn vormgegeven (Robinson & McNeill 2016), een tweede reden waarom vergelijkend onderzoek naar deze materie zo complex is.

Dat aureool van 'geluk hebben', verhoudt zich slecht met de ontwikkeling die toezicht heeft ondergaan en de wijze waarop het door de direct betrokkenen wordt beleefd. Feitelijk vindt het zijn oorsprong aan het begin van de 20^e eeuw, toen onder invloed van het deterministische mensbeeld van de moderne richting een reeks aan nieuwe sancties zijn intrede deed in het strafrecht, waaronder de voorwaardelijke straf en voorwaardelijke invrijheidstelling. In het kielzog hiervan, kwam een stoet aan gedragskundigen en onder het mom van verheffing en verbetering kon een hard correctionalisme schuilgaan. Meestal wordt toezicht echter geassocieerd met de tweede golf die zijn oorsprong vond in het milde strafrechtelijke klimaat van de jaren zestig en zeventig onder invloed van een sterke wens straffen humaner en ook effectiever te maken. In de penologische literatuur wordt wel gesproken van *penal welfarism*, een concept afkomstig van David Garland dat een sterke overtuiging van de sociaal-economische oorzaken voor criminaliteit weerspiegelt. Het houdt zoveel in dat straffen functioneren als een laatste sociaal vangnet voor diegenen die buiten de reguliere sociale voorzieningen vallen (Garland 1985). Sinds de jaren negentig heeft deze visie op straffen aan belang ingeboet en zijn andere visies meer dominant geworden. Die veranderingen heeft Garland, beschreven als een verschuiving naar een *culture of control*, waarin punitieve sancties niet meer primair de functie hebben potentiële afvallers bij de samenleving te houden, maar vooral om risicovolle groepen burgers te kunnen controleren, corrigeren en desnoods te incapaciteren, onschadelijk te maken (Garland 2001; Boone 2012:15).

De constatering dat toezicht ook bleef groeien toen de oorspronkelijke voedingsbodem er voor opdroogde, was voor Robinson, McNeill en Maruna (2013) reden de vraag aan de orde te stellen hoe toezicht heeft kunnen overleven in dat veranderende strafrechtelijke klimaat? Een van de conclusies is dat toezicht een dusdanig fluïde karakter heeft dat het aan iedere visie op straf kan worden aangepast. McNeill spreekt daarom wel van een kameleonkarakter (McNeill 2013).

Onder invloed van het repressievere strafklimaat, werden elementen aan het toezicht toegevoegd die het punitieve karakter moesten benadrukken. Taakstraffen werden bijvoorbeeld steeds vaker ten uitvoer gelegd in groepsprojecten, waar zwaar lichamelijk werk moest worden verricht. Er werden beschamende elementen aan de straf toegevoegd, hesjes waaruit duidelijk naar voren kwam dat de dragers ervan geen gewone stratenmakers of tuiniers waren, maar een taakstraf uitvoerden. Ook werden de richtlijnen voor het reageren op overtredingen aangescherpt en werden intensievere vormen van toezicht geïntroduceerd, zoals elektronisch toezicht en de alcoholmeter. De zojuist genoemde zelfmeetmethoden, kunnen ondersteuning bieden aan de justitiabele die probeert binnen de mazen van de wet te blijven, maar, zoals de auteurs van het WODC ook zelf constateren, binnen een justitieel kader, natuurlijk ook als zeer belastend worden ervaren en vergaande consequenties hebben. Dergelijke technologieën bergen voor ons allemaal een potentie op vergroot levensgeluk, maar ook een serieus risico op verlies van autonomie en persoonlijke levenssfeer. Lees Harari of voor een meer literaire verbeelding de Cirkel van Dave Eggers.

Voor degene die het ondergaat, maakt het niet zoveel uit of toezicht juridisch wel of niet als straf is gekwalificeerd. Toezicht kan pijn doen, dat maakt het schaarse onderzoek naar de beleving van toezicht wel duidelijk, ook als het eigenlijk als ondersteuning of resocialisatie is bedoeld. Toezicht blijkt ander en soms ingrijpender leed toe te voegen dan vrijheidsbenemende sancties.²⁵ Ook straffen die in de samenleving worden ten uitvoer gelegd brengen een aanzienlijke hoeveelheid verlies aan *autonomie* mee. Je kan niet zelf je tijd indelen of bepalen waar je naartoe gaat. Je wordt op vaste tijdstippen geacht te werken, je te melden of een gesprek te voeren. Je kan niet op reis wanneer je wilt, laat staan emigreren of bij je familie op bezoek gaan wanneer die in het buitenland woont of op een plek waar jij niet mag komen (Durnescu 2011). In het onderzoek van Vandehaelemes (2015) vergelijken personen die onder elektronisch toezicht staan hun situatie met een hond die aan de ketting ligt of met dat van een paard op stal. Hun leven wordt geregeerd door het uurrooster en de voorwaarden (Vandehaelemes 2015: 227). En familieleden worden op dezelfde manier geconfronteerd met controlebezoeken en telefoontjes, of verstoringen van de apparatuur als degene die zelf onder toezicht staat. Natuurlijk benadrukken veroordeelden die in gezinsverband leven en ook ervaring hebben met detentie, vooral de voordelen van (elektronisch) toezicht (Vandehaelemes 2016: 112, 269). Maar het kan niet vaak genoeg worden benadrukt dat (elektronisch) toezicht vaak helemaal geen detentie vervangt. Bovendien blijkt al uit Amerikaans onderzoek uit de jaren negentig dat sommige categorieën veroordeelden toezicht juist als zwaarder ervaren dan gevangenisstraf (Petersilia 1990 en 1994).

Verantwoordelijk zijn voor je eigen disciplineringstraject is een andere pijn die genoemd wordt, een heel andere ervaring dan die van het passief je tijd uitzitten (doing

²⁵ Het is daarom weinig verhelderend het leed dat straffen in de samenleving meebrengt, alleen maar in kaart te brengen in vergelijking met de pijnen van de gevangenisstraf, zoals Vanheelemes (2015) gedaan heeft in haar studie naar de beleving van elektronisch toezicht (Vanheelemes 2015). Enerzijds omdat we weten dat veel toezichtstraffen feitelijk niet in de plaats komen van vrijheidsstraffen, ook als dat formeel wel de bedoeling is. Anderzijds, omdat de beperkingen die straffen in de samenleving meebrengen veel beter op zichzelf begrepen kunnen worden, dus niet afgezet tegen de gevangenisstraf.

time in het Engels).²⁶ Die eigen verantwoordelijkheid weegt vooral zwaar in het licht van de *onzekerheid* (Crewe 2011, p. 513, 514; Sparks, Dünkel et. al. 2010, Durnescu 2011, Vandehalemeesch 2015: 239) over wat er van je verwacht wordt en de grote belangen die op het spel staan als je gedrag negatief wordt geïnterpreteerd. Beckmann heeft het over de *slippery notion of good custodial behaviour* (Beckmann 2016, 93). In de Nederlandse context van het stoplichtmodel als basis voor het toekennen van meer of minder vrijheden in de gevangenis, heerste grote onzekerheid over wat nu als 'oranje' gedrag verstaan werd en in hoeverre dat een voorwaardelijke invrijheidstelling in de weg zou kunnen staan (Beckmann 2016). Eerder onderzoek laat zien dat termen als inzicht, spijt, motivatie en gedrag, bepalend zijn voor de beslissing gedetineerden voorwaardelijk in vrijheid te stellen, maar dat de invulling daarvan hoogst subjectief is (Meyer 2001). De onzekerheid blijft als veroordeelden eenmaal voorwaardelijk in vrijheid gesteld zijn, omdat ze dan ook voortdurend het risico lopen die vrijheid weer te verliezen als ze zich niet aan de voorwaarden houden of hun gedrag als zodanig wordt geïnterpreteerd. Recent onderzoek van Robert naar de beleving door gedetineerden van het beslissingsproces van de voorwaardelijke invrijheidstelling in een Belgische gevangenis laat zien dat het aandeel langgestraften dat zijn straf volledig uitzit substantieel is toegenomen. Dit fenomeen van 'maxing out' wordt bevestigd door recente cijfers, die aantonen dat in België momenteel méér gestraften met een straf van meer dan drie jaar hun straf volledig uitzitten dan dat er voorwaardelijk worden in vrijheid gesteld. Eén van de verklaringen is dat gedetineerden het niet zien zitten om na een lange detentieperiode, zeker als ze daarvan een relatief kort gedeelte voorwaardelijk kunnen ondergaan, ook nog een aantal jaren onderworpen te moeten worden aan een aantal toezichtsvoorwaarden, met het risico dat ze bij overtreding ervan opnieuw naar de gevangenis moeten gaan.²⁷ Dit zou mijns inziens een waarschuwing moeten zijn voor de Nederlandse minister van justitie die in de jongste gevangenisnota beoogt de voorwaarden voor voorwaardelijke invrijheidstelling dusdanig aan te scherpen dat het in combinatie met de scherpe reductie van het voorwaardelijke deel, gedetineerden wel eens zou kunnen ontmoedigen überhaupt nog te proberen voor voorwaardelijke invrijheidstelling in aanmerking te komen. De consequentie is dan dat ook gedetineerden die lange tijd vast hebben gezeten zonder enige voorbereiding terug in de samenleving keren.²⁸

²⁶ *Using time* is dan ook vaak het nieuwe credo in het gevangeniswezen en Ben Crewe wees er al op dat de eisen die in dit kader aan gedetineerden worden gesteld, nieuwe pijnen met zich meebrengen, waaronder de pijn van het *zelf verantwoordelijk zijn* en zelf beslissingen moeten *nemen* (Crewe 2011: 519). Die pijn wordt ook gevoeld door gedetineerden die verblijven op een gevangenseiland in Noorwegen. Shammass spreekt van een *pain of freedom*. Passief je straf uitzitten, is er niet bij, gedetineerden worden geacht actief aan zelfrealisatie te werken. Hij noemt het voorbeeld van een gedetineerde die na iedere dag werken weer zelf de beslissing moet nemen met de ferry terug naar het eiland te varen, hoewel hem fysiek geen strobreed in de weg word gelegd om bij zijn familie te blijven (Shammass 2014: 117). En een gedetineerde uit het onderzoek van Beckmann naar de besluitvorming voorafgaande aan de voorwaardelijke invrijheidstelling, zegt: het is niet alleen dat je de cursus moet volgen, ze verwachten ook dat je enthousiast bent. Ze willen zien dat je daadwerkelijk iets geleerd hebt (Beckmann 2016:3).

²⁷ *Maxing out in prison: A study of pre-release long-term prisoners*, niet gepubliceerd proefschrift Criminologische Wetenschappen, KU Leuven. Dit proefschrift werd publiek verdedigd op 18 januari 2018.

²⁸ Een andere pijn die uit de literatuur naar voren komt, is de *schaamte* van het moeten ondergaan van een straf in je eigen omgeving.²⁸ Het moeten uitvoeren van werkstraffen in de eigen woonbuurt, kan tot gevoelens van schaamte en vernedering leiden en wordt daarom meestal vermeden (Nabben et.al 2010). Vergelijkbare schaamtegevoelens treden op wanneer huisbezoeken worden afgelegd door toezichthouders die

Besluitvorming

Wie zowel vanuit een juridische als een sociologische bril naar het fenomeen straf kijkt, ervaart voortdurend de spanning tussen de twee betekenissen. Met mijn overwegend sociologische geschoolde buitenlandse collega's voerde ik eindeloze discussies over het karakter van toezicht in verband met een te kiezen titel voor ons boek over toezicht in Europa. Uiteindelijk is doorslaggevend geweest het argument dat dwang of de dreiging van dwang een inherent onderdeel was van alle maatregelen waarover wij schreven, ook als die geen straf maar ondersteuning of resocialisatie beoogden (Robinson & McNeill 2016, p. 6). De titel van het boek is daarom *Community Punishment* geworden (Robinson & McNeill 2016, p. 6), hoewel dat juridisch onjuist was. Als criminoloog met een juridische achtergrond en voor een zaal die voor zeker de helft gevuld is met juristen, ervaar ik nog steeds de grootste schroom om de vanuit de juridische dogmatiek begrijpelijke scheidslijnen tussen de verschillende sancties te negeren. Maar, zegt Durnescu terecht, zouden niet degenen die toezicht ondergaan finale zeggenschap moeten hebben over de vraag of hier wel of niet van straf sprake is (Durnescu e.a. 2013).

Toezicht is ook juridisch vaak als gunst vormgegeven. De zwaardere sanctie, meestal vrijheidsbeneming, wordt niet ten uitvoer gelegd onder de voorwaarde dat aan een aantal vereisten wordt voldaan. Het lijkt dan vanzelfsprekend bij het overtreden van de voorwaarden onmiddellijk naar die zwaardere sanctie te grijpen. Maar ook dat verliest de empirische realiteit uit het oog dat die zwaardere sanctie vaak helemaal niet in beeld was als reactie op het oorspronkelijke delict, de aanzuigende werking van toezicht waar we het in het begin over gehad hebben. Misschien dat daarom nog weinig onderzoek is gedaan naar de beslissing toezicht te veranderen of voortijdig af te breken als een toezichthouder vaststelt dat er voorwaarden zijn overtreden, *breach decisionmaking* in het Engels.²⁹ Voor de betrokkene kan die beslissing net zulke vergaande gevolgen hebben als de oorspronkelijke beslissing een sanctie op te leggen, een onderwerp waarover wel boekenkasten vol zijn geschreven. Bovendien roepen deze beslissingen al snel vragen op over de proportionaliteit van de beslissing als een zwaardere sanctie in beeld komt die niet

ook als zodanig herkenbaar zijn (Durnescu 2011). Maar de ergste gevoelens van schaamte en uitsluiting lijken personen die onder toezicht staan toch te ervaren ten opzichte van hun naasten. Het leven onder justitieel toezicht brengt restricties mee die voortdurend aan de omgeving moeten worden uitgelegd of soms ook consequenties hebben voor degenen die in de naaste omgeving van de verdachte of veroordeelde verkeren. Dat geldt vooral als personen onder een strikt regime van elektronisch toezicht staan. Feestjes of begrafenissen kunnen vaak niet worden bezocht of maar binnen een beperkt tijdframe, hetzelfde geldt voor familie-uitjes. Klussen buitenhuis moeten door familieleden worden verricht, waarbij ook kinderen worden ingeschakeld (Vandehalemeesch 2016: 126-131).

²⁹ Voor een overzicht van het onderzoek dat in Nederland werd gepubliceerd over de herziening/omzetting van werkstraffen of herroeping van voorwaardelijke invrijheidstelling, zie M. Boone & M. Beckmann (2018). Hierin ontbreekt nog een verwijzing naar de interessante scriptie van Janssen die in 2011 werd gepubliceerd. Hoe interessant ook, het in omvang beperkte en nogal eenzijdige onderzoekdesign, kan de nogal stellige conclusies m.i. niet dragen. Recent verscheen nog het rapport van Uit Beijerse e.a. naar de praktijk van de voorwaardelijke invrijheidstelling in relatie tot speciale preventie en re-integratie (uit Beijerse e.a. 2018), waarin ook aandacht voor het proces van schorsing en herroeping van de v.i.

gerelateerd is aan het oorspronkelijke delict, maar aan het overtreden van voorwaarden als op tijd komen of actief meedoen (Boone & Maguire 2018: p. 3-4).³⁰ De enkele constatering van de inname van alcohol op basis van de alcoholmeter kan voldoende zijn een toezichttraject van een justitiabele voortijdig af te breken en vrijheidsbeneming te overwegen, maar geldt dat straks ook als de cortisolmeter aangeeft dat het stressniveau van de justitiabele oploopt en dat dat desondanks geen aanleiding voor hem of haar is zijn bezigheden te staken en ontspanningsoefeningen te gaan doen? Het voorbeeld is ontleend aan het eerder genoemde WODC-rapport over de 'zelfmetende' justitiabele (Cornet, Mandersloot, Pool & De Kogel, p.35).³¹

Besluitvorming naar het opleggen en beëindigen van toezicht, speelt zich af in het spanningsveld van discretionaire ruimte voor de betrokken actoren en regulering, het onderwerp waar collega Van der Woude recent haar oratie over publiceerde (van der Woude 2018). Beslissingsvrijheid is noodzakelijk in alle fasen van de besluitvorming om professionals de ruimte te geven de doelen van het toezicht te realiseren en degenen die onder toezicht staan succesvol te begeleiden (Maguire & Boone 2018: 109), maar als te veel beslissingsruimte tot fundamentele ongelijkheid en onzekerheid leidt of de geloofwaardigheid van toezicht aantast, omdat stelselmatig niet gereageerd wordt op overtredingen doet de behoefte aan strakkere regelgeving zich voelen, aldus Beyens & Persson in hun hoofdstuk over de rol van discretie in breach-decision-making (2018). Het vinden van een balans tussen het strikt handhaven van de voorwaarden van toezicht en het flexibel omgaan met overtredingen om onnodige omzettingen te voorkomen, is een van de lastigste dilemma's van het uitvoeren van toezicht. Een rigide toepassing van een van de twee benaderingen kan tot vergaande consequenties leiden. In Engeland & Wales ging de aanscherping van de regelgeving en de strikte toepassing daarvan gepaard met een

³⁰ Niet voor niets stellen de Europese regels voor de tenuitvoerlegging van straffen en maatregelen in de samenleving uitdrukkelijk dat detentie geen automatische reactie zou moeten zijn op het overtreden van de voorwaarden (Morgenstern e.a. 2018). k

³¹ Het is interessant dat bij dit type beslissingen vaak een actor is betrokken die we niet kennen uit andere strafrechtelijke besluitvormingsprocessen: de lekenbeslissers. Voorbeelden zijn de werkmeester die betrokken is bij de tenuitvoerlegging van de werkstraf, de medewerkers op de meldkamers van de organisaties die verantwoordelijk zijn voor het afhandelen van meldingen over overtredingen en technische storingen bij het uitvoeren van elektronische controle³¹, vrijwilligers die betrokken zijn bij de COSA-projecten die toezicht houden op zedendelinquenten die terugkeren in de samenleving. Juridisch-technisch staan ze buiten het besluitvormingsproces, we vinden ze niet terug in regelgeving en richtlijnen over het besluit een toezichttraject af te breken, maar feitelijk spelen ze een cruciale rol. Zij zijn immers vaak de eerste die een overtreding constateren of een gedraging als zodanig interpreteren. Zij nemen de onderste trede in van een serieel proces van besluitvorming (Hawkins 2003) dat diverse lagen kan beslaan (Blay, Boone & Pruin 2018, p. 42 ev.). Uit een vergelijkende pilot studie *naar breach decision making* in tien landen, komt naar voren dat beslissers in een vroeg stadium van het proces zich bewust zijn van de verwachtingen van de latere beslissers en zorgvuldig wegen welke informatie ze in hun rapporten opnemen en hoe ze die informatie weergeven om op die manier de beslissing van de volgende actor in de gewenste richting te sturen (Blay, Boone, Pruin 2018:46). De vraag die dit oproept is in hoeverre latere beslissers, de officier van justitie of de rechter, nog onafhankelijke beslissingen kunnen nemen nu zij in grote mate afhankelijk zijn van de informatie die zij krijgen aangereikt van die eerdere actoren. Eerder genoemde pilotstudie indiceert dat dit onder andere afhangt van het aantal lagen actoren die bij het besluitvormingsproces betrokken zijn en de mogelijkheden van de finale beslissers om direct, bij voorkeur mondeling, contact te hebben met degene die de oorspronkelijke beslissing nam (Blay, Boone, Pruin 2018:51).

vervielvoudiging van het aantal herroepingen van de voorwaardelijke invrijheidstelling in tien jaar (Padfield 2012a en 2012b).³² In Litouwen zagen we juist dat financiële en organisatorische belangen tot een totale desinteresse van de reclassering in het constateren van overtredingen leiden, met een afnemend vertrouwen van de rechterlijke macht en het publiek in de werkstraf als gevolg (Laurinavičius & Ustinavičiūtė 2018) .

Draagvlak in de samenleving als obstakel en voorwaarde voor toezicht

Een derde paradox gaat over het draagvlak in de samenleving voor dit type sanctie. Ik begon deze oratie met de casus van Volkert van der G, die aantoonde welke heftige emoties het onder toezicht houden van verdachten en veroordeelden in de samenleving kan oproepen. Er zijn tal van andere voorbeelden te noemen. In Nederland kennen we uit de jaren negentig van de vorige eeuw al de cases van een beroemde voetballer en operazanger die beiden een dodelijk verkeersongeluk veroorzaakten, terwijl ze de verkeersregels overtraden. De taakstraffen die beide mannen ontvingen, maakten een storm van kritiek los in de media, omdat deze veel te licht werden bevonden gezien de enorme consequenties die de (culpoze) gedragingen van de mannen hadden veroorzaakt. Vergelijkbare discussies over het strafgehalte van de taakstraf werden gevoerd naar aanleiding van een uitzending van NOVA, waarin, onterecht bleek achteraf (Klijn e.a. 2008), de suggestie werd gewekt dat taakstraffen ook werden opgelegd voor zware misdrijven als moord en verkrachting en naar aanleiding van ernstige delicten die werden gepleegd door personen die onder toezicht stonden van de reclassering stonden (Boone 2016). In onze buurlanden doen zich vergelijkbare, soms nog veel heftiger discussies voor. Denk aan de ophef die in België ontstond voorafgaand aan de voorwaardelijke invrijheidstelling van Michèle Martin, de partner en handlager van Marc Dutroux (Daems 2014) en die leidde tot een aanscherping van de wetgeving op de voorwaardelijke invrijheidstelling.

Deze vermeende opvattingen van het publiek hebben grote invloed gehad op het toepassingsbereik van toezicht.³³ Op basis van dit argument zijn taakstraffen wettelijk uitgesloten voor ernstige geweld-en zedendelicten en recidivisten; is het wetsvoorstel elektronische detentie afgewezen, waarin werd voorgesteld de uitvoerende instanties de mogelijkheid te geven korte gevangenisstraffen om te zetten in elektronische detentie (Boone, van der Kooi en Rap 2016) en het veronderstelde draagvlak in de samenleving speelt in de praktijk een belangrijke rol bij de beslissing de voorlopige hechtenis al dan niet te schorsen onder voorwaarden, stelde ik samen met Jacobs & Lindeman vast in ons onderzoek

³² Volgens Hucklesby kwam dat, omdat het management van de reclassering de aanscherpingen aangreep om de geloofwaardigheid van de organisatie te vergroten. (Hucklesby 2018).

³³ Deze analyse wordt gedeeld door Emre Sener die zich voor zijn scriptie de vraag heeft gesteld welke legitimerende argumenten voor werkstraffen een positieve dan wel negatieve invloed hebben gehad op de groei ervan. Hij heeft daarvoor een kwalitatieve data-analyse gedaan van alle krantenartikelen die tussen 1995 en 2004 zijn verschenen in nationale Nederlandse kranten over de werkstraf. en de aandacht die eraan is besteed in jaarlijks terugkerende beleidsnota's als de Miljoenennota en de Rijksbegroting. Nieuwsberichten waarin verwezen wordt naar het leedtoevoegende karakter van werkstraffen, hebben juist een negatieve invloed gehad op de groei volgens hem, omdat daarin meestal tot uitdrukking wordt gebracht dat de werkstraf geen echte straf is of in ieder geval niet zo zwaar als de gevangenisstraf (Sener 2018).

naar toepassing van alternatieven voor de voorlopige hechtenis.³⁴ De sterke daling van het gemiddelde aantal uren werkstraf sinds 2005 en het aandeel werkstraffen van meer dan 120 uur suggereert dat de werkstraf voor steeds minder ernstige feiten wordt opgelegd.³⁵ In dit verband, is het niet gek dat in een door Sener bestudeerd nieuwsartikel, werkstraffen als madurodamstrafrecht werden afgedaan (Sener 2018).

Tegelijkertijd blijkt uit meer robuust wetenschappelijk onderzoek dat er wel degelijk maatschappelijk draagvlak is voor het toepassen van toezicht bij zwaardere delicten (van der Laan 1993, Ruiters e.a. 2011). Een studie van de Ruiters en collega's liet een hoge mate van steun zien voor toepassing van de werkstraf, ook in zaken waarin het opleggen van de werkstraf nu wettelijk is uitgesloten, zoals in het geval van aanranding (Ruiters e.a. 2011). Aarten kwam tot dezelfde conclusie voor de voorwaardelijke straf, maar maakte daarbij wel de kanttekening dat deze dan wel als voldoende punitief beschouwd moeten worden (Aarten 2014, Aarten e.a. 2015), een voorwaarde waar volgens mij nog wel op af valt te dingen. Het succes van COSA laat zien dat burgers zelfs betrokken willen worden bij de opvang van ernstige zedendelinquenten (Hoing e.a. 2013) en waar Van de Bunt, Siegel en ik in ons onderzoek naar de terugkeer van zedendelinquenten alleen maar weerstand en verzet verwachtten, bleek onder al het rumoer toch ook nog heel wat redelijkheid verscholen (Boone, Van de Bunt en Siegel 2014). Deze bevindingen zijn meer in overeenstemming met het gegeven dat jaarlijks bijna 40.000 taakstraffen door de samenleving worden geabsorbeerd en 250 mensen per 100.000 inwoners ergens in de samenleving hun toezicht ondergaan. Waar de publieke ophef over toezicht dus enerzijds de toepassing belemmert, had toezicht zonder draagvlak in de samenleving nooit de proporties kunnen aannemen die het nu heeft. Hoe moeten we die betrokkenheid duiden? Past het binnen concepten waarmee wij criminologen onze hedendaagse strafcultuur duiden? Risicosamenleving, penal populism, exclusive society. Of zijn hier meer samenbindende krachten gaande waar wij door onze eenzijdige belangstelling voor de vrijheidsstraf te weinig oog voor hebben? Studies naar de ervaringen van omstanders met toezicht zijn schaars, en vaak zo contextgebonden dat er nauwelijks algemene conclusies uit zijn te trekken (Durnescu, Engels en Grafl, 2013, p. 41-43). Maar er lijkt alle reden die ervaringen te bestuderen als onderdeel van het penal field, waarmee Joshua Page het krachtenveld aanduidt waar actoren gezamenlijk en in interactie vorm proberen te geven aan de doelen, functies en prioriteiten van strafrechtelijke reacties (Page 2013).

Meer onderzoek naar de ervaringen van burgers met toezicht in de samenleving zou ons ook meer inzicht kunnen verschaffen in de reparatieve functie ervan. In de eerder genoemde studie naar legitimaties voor de groei van toezicht, keken we ook in hoeverre argumenten die ontleend zijn aan deze benadering invloed hebben gehad op de ontwikkeling ervan. Dit bleek maar in enkele van de elf landen die betrokken waren het

³⁴ Zie voor meer voorbeelden, Boone 2010 en 2016. Interessant is deze voorbeelden te analyseren in het licht van de kenmerken die Garland geeft van de penal state (Garland 2013). Wat zegt die grote afhankelijkheid van de publieke opinie over de autonomie van de staat ten opzichte van andere sociale krachten en over de relatieve onafhankelijkheid van de penal state van de nationale staat?

³⁵ Criminaliteit en Rechtshandhaving 2016, table 6.9. Tussen 2006 en 2016 is aandeel werkstraffen van minder dan 60 uur gestegen van 59% naar 67% en het aantal werkstraffen van meer dan 120 uur (de helft van het maximaal aantal op te leggen uren) van 15% naar 9%.

geval. (Robinson & McNeill 2016:234).³⁶ Maar misschien heeft dat ook te maken met de enge betekenis die door de auteurs aan die reparatieve functie wordt gegeven, namelijk de mate waarin toezicht al dan niet bijdraagt aan het herstel van de schade van het slachtoffer bij het delict. Wanneer Sener de betekenis van dit perspectief verruimt tot herstel voor de samenleving in zijn geheel, bij zijn analyse van krantenartikelen en jaarverslagen, blijkt het een belangrijk argument te zijn geweest voor de enorme toename van de werkstraf tussen 1995 en 2004.

Zowel in die enge als ruime betekenis, heeft de reparatieve functie van toezicht nog veel ongebruikte potentie. Meer aandacht voor het slachtofferperspectief past bij de bredere erkenning van het slachtoffer als partij in het strafproces. Uit het beperkte aantal studies naar de ervaringen van slachtoffers met mediation programma's die worden uitgevoerd in het kader van voorwaardelijke sancties, blijkt dat slachtoffers zich gehoord voelen in hun behoefte aan erkenning en steun (Durnescu, Enengl and Grafl 2013).

Meer recent komt de belangstelling voor die brede herstelfunctie van toezicht in Nederland uit verschillende publicaties naar voren. Croes en Vogelvang pleiten al in hun advies van 2010 voor de bredere inzet van vrijwilligers in het reclasseringswerk om deze functie van de reclassering te versterken. De verviervoudiging van het budget voor de inzet van vrijwilligers in de strafuitvoering, die de minister van Justitie onlangs heeft aangekondigd, zal deze inzet vast versterken.³⁷ Ook de Raad voor Strafrechtstoepassing pleit in zijn recente adviezen over strafrechtelijke sanctietoepassing (RSJ 2016) en de rol van de reclassering in een veranderende samenleving (RSJ 2017) voor het versterken van de reparatieve functie van straf en een dergelijk pleidooi past mijns inziens ook helemaal in de nogal vernietigende analyse over het functioneren van de strafrechtspleging die Hill onlangs openbaar maakte. Zij wijzen op het gebrek aan democratische legitimatie van de Nederlandse strafrechtspleging en pleiten voor een grotere betrokkenheid van de burger.

Hier dienen zich nieuwe kansen voor toezicht aan, waar de nadruk de laatste jaren nogal eenzijdig heeft gelegen op de effectiviteit ervan in de zin van het terugdringen van recidive. Maar opnieuw moet die functie niet worden verondersteld, maar empirisch worden getoetst. Hij boort een vat vol onderzoeksvragen aan naar wat we nu precies onder herstel in deze brede betekenis verstaan, hoe die nu al vorm krijgt in de interactie tussen burgers en degenen die toezicht ondergaan en welke juridische, organisatorische en culturele factoren op het succesvol vormgeven daarvan van invloed zijn.

Tot slot

Ik sluit af. Wat ik heb willen laten zien is dat toezicht een wijdverbreid en complex fenomeen is, dat een plek verdient in het hart van de penologische en criminologische belangstelling. Het is een thema dat noch juridisch noch criminologisch goed is af te bakenen, alleen daarom al hebben de twee disciplines elkaar nodig om over en weer betekenis te geven aan elkaars definities en concepten. Ik voel me met dit thema dan ook

³⁶ In Schotland echter werd het in een gevangenisnota uit 2008 uitgeroepen tot het belangrijkste doel van straffen, onder andere resulterend in het in het leven roepen van de zogenaamde Pay Back Order (McNeill 2016: 182).

³⁷ Recht doen, kansen bieden. Naar effectievere gevangenisstraffen, 2018.

meer dan thuis in het interdisciplinaire Criminal Justice programma van deze faculteit en zie veel raakvlakken met het werk van collega's in dit programma en ook daarbuiten overigens. Er worden vele functies aan toezicht toegekend, maar als die meer betekenen dan het simpelweg legitimeren van de bestaande praktijk, zal meer en beter onderzoek nodig zijn om te achterhalen onder welke omstandigheden die functies daadwerkelijk kunnen worden gerealiseerd. Hoewel ik het na vele jaren internationaal vergelijkend onderzoek nog steeds ontzettend moeilijk vind om een ander strafstelsel echt te begrijpen, weet ik zeker dat ik zonder die ervaring ook veel minder van het Nederlandse stelsel had begrepen. Ik zal die lijn van mijn onderzoek dan ook zeker voortzetten

Dankwoord

Aan het slot van mijn rede, wil ik een aantal van de mensen en instellingen bedanken, zonder wie ik hier vandaag niet op deze plek had gestaan.

Allereerst het College van Bestuur van deze universiteit en het Bestuur van de Juridische Faculteit voor het in mij gestelde vertrouwen. Dit is een ontzettend prettige omgeving om in te werken en dat is mede te danken aan de aandacht die er is voor de menselijke maat, zonder dat dit op enigerlei wijze ten koste gaat van grote ambities.

Beste medewerkers van het Instituut voor Strafrecht en Criminologie. Ik voel me te koning te rijk dat ik in jullie midden mag verkeren. Wat een talent, professionaliteit en diversiteit huist er in dit instituut. Veel dank voor de open en warme wijze waarop jullie mij hier hebben ontvangen. Ik beloof jullie dat ik samen met Jeroen mijn stinkende best zal blijven doen om alle verschillende onderzoekslijnen nog meer op elkaar te betrekken.

Jan, Maarten, Sigrid en Simone. Sinds ongeveer een jaar vormen wij het Dagelijks Bestuur van de Afdeling Criminologie en dat gaat verbazingwekkend soepel. Dat is zeker te danken aan jouw vermogen Jan snel en informeel naar oplossingen te zoeken voor problemen die zich voordoen en aan ons gedeelde overtuiging dat het ertoe doet waar we mee bezig zijn.

Jan Crijns wil ik, behalve voor de prettige manier waarop hij leiding geeft aan het instituut, bedanken voor de vanzelfsprekendheid, waarmee hij zich heeft ingezet de naam van mijn leerstoel te verruimen.

Beste studenten criminologie. Dit is een complex vakgebied waarin wij jullie maar weinig zekerheden en heilige koeien te bieden hebben. We kunnen jullie wel de vaardigheden aanleren, waarmee je zelf kunt nadenken over de complexe problemen die zich voordoen op het brede terrein van de criminaliteit, de constructie ervan en de reacties er op. Jullie kritische vermogen is hard nodig. Werk eraan.

Mijn lovebaby op het gebied van onderwijs is de Comparative Criminal Justice master, waarmee we dit jaar van start zijn gegaan. Ik wil Esther van Ginneken bedanken voor haar

enorme inzet voor de totstandkoming hiervan en alle docenten voor hun inspanningen hier een waar interdisciplinair en vergelijkend programma van te maken. Dat we gelijk in het eerste jaar met zo'n grote groep studenten van start kunnen, is een belofte voor de toekomst.

Ik prijs me gelukkig met de leermeesters die mij tijdens de bijna 25 jaar dat ik werkzaam was op het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen, hebben laten kennismaken met zeer verschillende dimensies van dit vakgebied. Constantijn Kelk, Martin Moerings, Frank Bovenkerk en Chrisje Brants. In dit rijtje hoort ook Henk van de Bunt thuis die mij meer dan wie ook vanaf het begin van mijn studie Criminologie aan de Vrije Universiteit confronteerde met de vele paradoxen in de criminologie.

Wie een plaats als promovendus wil bemachtigen, moet van goeden huize komen tegenwoordig en dat doen dan ook al mijn promovendi: Elina, inmiddels gewoon doctor natuurlijk, Mieke, Rozemarijn en Maaïke Beckmann. Ik ben ontzettend trots op wat jullie al gepresteerd hebben en zal alles doen wat in mijn vermogen ligt om jullie verder op weg te helpen.

Lieve pa. Ik vind het geweldig dat je hier bent, hoe oud en krakkemikkig ook. Over mijn werk hebben we het niet zoveel. Maar ik voel me nog steeds door je gesteund bij de dingen in het leven die nog belangrijker zijn dan de wetenschap.

Lieve Belle en Parel, jullie zijn al lang niet meer de kleine boeven die tijdens mijn vorige oratie binnen 3 minuten omgekeerd op hun stoel zaten te tekenen, zoals ik had gesuggereerd voor het geval het heeeeel erg saai werd. Ik ben ongelooflijk trots op jullie, ook op al die zondagmiddagen dat ik boven achter mijn computertje zit. Wat jullie nou echt van al dat werken vinden, zal ik over een paar jaar wel horen. Maar bedenk dan dat ik ook jullie vader heb uitgezocht die er altijd voor jullie, en voor mij, is.

Ik heb gezegd

Literatuur

Aebi, M.F., N. Delgrande, Y. Marguet, Have community sanctions and measures widened the net of the European Criminal Justice Systems?, *Punishment & Society* 2015, Vol. 17(5) 575–597

Beckmann, M.M (2016)., Walk the Line: Assessing Prison Conduct for Parole in the Netherlands, in: D. Armstrong & I. Durnescu, *Parole and Beyond. International Experiences of Life After Prison*, MacMillan, Palgrave

Bemmelen, J.M. van, 1959, *Ons strafrecht in theorie en praktijk*, Haarlem, Tjeenk Willink en Zoon.

Beyens, K. & M. Boone (2013), Comparatief onderzoek naar de beleving van detentie. Hoe wij met elkaar hebben leren leven, in: C. Kelk, F.Koenraadt & D. Siegel, *Veelzijdige gedachten*. Liber amicorum prof. dr. C. Brants, p. 365-375.

Beyens, K & A. Persson, Discretion and professionalism in breach context, in: M. Boone & N. Maguire, *The Enforcement of Offender Supervision in Europe. Understanding Breach Processes*, Londen & New York, Routhledge, p. 59-77.

Beijerse, J. uit, S. Struijk, F.W. Bleichrodt, S.R. Bakker, B.A. Salverda, P.A.M. Mevis (2018) e.a., *De praktijk van de voorwaardelijke invrijheidstelling in relatie tot speciale preventie en re-integratie*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers.

Blay, E., M. Boone & I. Pruin (2018), Parties, roles and responsibilities, in: M. Boone & N. Maguire, *The Enforcement of Offender Supervision in Europe. Understanding Breach Processes*, Londen & New York, Routhledge, p. 39-59.

Cornet, L.J.M., M.N.A. Mandersloot, R.L.D., Pool & C.H. de Kogel, *De 'zelfmetende' justiebele. Een verkennend onderzoek naar technologische zelfmeetmethoden binnen de justitiële context*, Den Haag, WODC 2017.

Boone, M (2012)., *Eigen boeven eerst/Our own rascals first. Insluiting en uitsluiting in de sanctietoepassing (oratie RUG)*, The Hague, Eleven international publishing

Boone, M. & C. Brants (2016), Inleiding: de lessen uit Minority Report en Clockwork Orange, in: M. Boone, C. Brants & R.Kool (red.), *Criminologie en Strafrecht* (2^e herziene druk), Den Haag, Boom Lemma Uitgevers, p. 11-25.

Boone, M.(2016a), Effectiviteit van straffen, in: M. Boone, C. Brants & R.Kool (red.), *Criminologie en Strafrecht* (2^e herziene druk), Den Haag, Boom Lemma Uitgevers, p. 215-247.

Boone, M. (2016b), Community Punishment in the Netherlands. A history of crises and incidents, in: G. Robinson & F. McNeill (eds.), *Community Punishment. European perspectives*, London & New York, Routledge, p. 95-114.

Boone, M., P. Jacobs, & J. Lindeman, *Towards pre-trial detention as ultimo ratio*, 2nd Dutch National Report on Expert Interviews, [http://www.irks.at/detour/Uploads/Final%20version Netherlands for Web.pdf](http://www.irks.at/detour/Uploads/Final%20version%20Netherlands%20for%20Web.pdf)

Boone, M. & N. Maguire (2018), Introduction: comparing breach processes: aims, concepts, methodology and figures, in: *The Enforcement of Offender Supervision in Europe. Understanding Breach Processes*, Londen & New York, Routhledge, p. 3-19.

Boone, M. & M. Beckmann (2018), Revocation and Recall in the Netherlands, in: *The Enforcement of Offender Supervision in Europe. Understanding Breach Processes*, Londen & New York, Routhledge, p. 222-236.

Boone, M., H. van de Bunt en D. Siegel (2014), *Gevangene van het verleden. Crisissituaties na de terugkeer van zedendelinquenten in de samenleving*, Apeldoorn, Politie & Wetenschap .

Bottoms, A. (1995), The philosophy and politics of punishment and sentencing, in: C. Clarkson & R. Morgan (eds.), *The politics of sentencing reform*, Oxford: Clarendon Press, p. 17-19.

Brants, C.H. & L. van Lent, Externe openbaarheid. Van vanzelfsprekendheid tot probleem. C.H. Brants & L. van Lent, in: C.H. Brants, P.A.M. Mevis, E. Prakken (red), *Legitieme strafvordering. Rechten van de mens als inspiratie in de 21^e eeuw*, Antwerpen, Groningen, Intersentia Rechtswetenschappen.

Brants, C. *Living on the hyphen. De meerwaarde van een meervoudig perspectief*, Boom|Lemma, 2013.

Brants, C., Strafrechtsvergelijking, *Delikt en Delinkwent*, 2008, nr. 3(6), p. 214-242.

Brink, Y.N. van den, Voorlopige hechtenis en voorlopige vrijheidsbeperking. Het einde van de schorsing onder voorwaarden?. *Strafblad*, November 2017, p. 415-423.

Cleven, I., K.M.E. Lens & A. Pemberton (2015), *De rol van herstelbemiddeling in het strafrecht*, WODC, Intervict, Tilburg University

Cornet, L.J.M., M.N.A. Mandersloot, R.L.D. Pool en C.H. de Kogel (2017), *De 'zelfmetende' justitiabele. Een verkennend onderzoek naar technologische zelfmeetmethoden binnen de justitiële context*, Den Haag, WODC, Cahier 2017-17.

Daems, T. (2014), Naschokken van de zaak Dutroux: zoeklicht op de strafuitvoering, in: Beyens, Daems & Maes (eds), *Exit gevangenis? De werking van de strafuitvoeringsrechtbanken en de wet op de externe rechtspositie van veroordeelden tot een vrijheidsstraf*, Maklu; Antwerpen, p. 13-30.

Durnescu, I., C. Engel and C. Grafl, Experiencing Supervision, in: F. McNeill and K. Beyens, 2013, *Offender Supervision in Europe*, Palgrave MacMillan, p. 19-51.

Durnescu, I. (2011), Pains of probation: Effective practice and human rights. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 55(4), 530-545.

Garland, D. (2013), Penalty and the Penal State, *Criminology*, Volume 51(3), p. 475-517.

Garland, D. (1985), *Punishment and Welfare: A history of Penal Strategies*. Aldershot: Ashgate.

Garland, D. (2001), *The culture of control. Crime and social order in contemporary society*, Oxford: the University of Chicago Press.

Hammerschick, W., Morgenstern, M., Bikelis, S., Boone, M.,

Durnescu, I., Jonckheere A., Lindeman, J., Maes, E., Rogan, M. (2017), *Towards pre-trial detention as ultimo ratio, Comparative report*,

http://www.irks.at/detour/Uploads/Comparative%20report_master%20fin.pdf

Hawkins, K. (2003), Order, rationality and silence: Some reflections on criminal justice decision-making, in: L. Gelsthorpe & N. Padfield (eds.), *Exercising discretion: Decision-Making in the Criminal Justice System and Beyond*, Collumpton: Willan, p. 186-219.

Hill (2018), *Het ergste hanteerbaar. Ruimte voor menselijk strafrecht*.

Hucklesby, A. (2011), The working life of electronic monitoring officers, *Criminology & Criminal Justice* (11)1, 59-76.

Hoïng, M., B. Vogelvang & S. Bogaerts, *Effecten van COSA in Nederland. Beknopte rapportage*, Expertisecentrum Veiligheid Avans Hogeschool en Reclassering Nederland.

Hucklesby, A., Non-compliance and the breach process in England & Wales, in: M. Boone & N. Maguire, *The Enforcement of Offender Supervision in Europe. Understanding Breach Processes*, Londen & New York, Routhledge, p. 134-152.

Hullu, de (2011), Biografisch onderzoek naar strafrechtswetenschappen, in: A.C.Spapens, M.S. Groenhuijsen & T. Kooijmans (red.) *Universalis*, (Liber Amicorum Cyrilly Fijnaut), Antwerpen-Cambridge: Intersentia 2011, p. 142-143.

Jansen, M. (2012), *De voorwaardelijke invrijheidstelling: het niet naleven van bijzondere voorwaarden*, Oisterwijk, Wolf Legal Publishers

Kaeble D and Glaze LE (2016) *Correctional Populations in the United States, 2015*. Bureau of Justice Statistics, Washington D.C.: U.S. Department of Justice.

Keijser, J.W. de (2004), Doelen van straf. Morele theorieën als grondslag voor een legitieme strafrechtspleging, in: *Straf en Herstel. Ethische reflecties over sanctiedoeleinden*, Den Haag, Boom Juridische Uitgevers, p. 43-69.

Klijn, A., Tulder, F.v., Beaujean, R., Heijden, T.v.d. & Rodenburg, G. 2008, *Moord, doodslag, taakstraf? Een Zembla-uitzending nader bekeken*, Raad voor de Rechtspraak, Den Haag.

Laan, P.H.v.d. 1993, "Het publiek en de taakstraf: een maatschappelijk draagvlak voor de taakstraf", *Justitiële Verkenningen*, vol. 19, no. 9, pp. 89-100.

Laurinavičius, A. & L. Ustinavičiūtė (2018), Breach of community punishment in Lithuania, in: *The Enforcement of Offender Supervision in Europe. Understanding Breach Processes*, Londen & New York, Routledge, p. 211-222.

Maguire, N. & M. Boone, Conclusion: Understanding breach processes: Major themes, insights and questions for future research, in: *The Enforcement of Offender Supervision in Europe. Understanding Breach Processes*, Londen & New York, Routledge, p. 106-117.

Mc Neill, F.(2016), Reductionism, rehabilitation and reparation. Community Punishment, in Scotland, G. Robinson & F. McNeill (eds.), *Community Punishment. European perspectives*, Londen & New York, Routledge, p. 173-191.

McNeill, F. (2018), Mass supervision, misrecognition and the 'Malopticon', *Punishment & Society*, 0(0), p. 1-24.

Meyer, J.F. (2001) "Strange science: subjective criteria in parole decisions, *Journal of Crime & Justice* 24: 43-70.

Meyer, J.F. (2001), Strange science: Subjective criteria in parole decisions, , 24, 43-70.

Morgenstern, C., C. Murillo, L. Ravagnani & A. Zaniboni, Fairness issues in the breach process. European perspectives, in: *The Enforcement of Offender Supervision in Europe. Understanding Breach Processes*, Londen & New York, Routledge, p. 19-38.

Nabben, T., J. Doekhie, J. en D. Korf (2010), *Beleving van de werkstraf in de buurt door jeugdigen*, Amsterdam, Bonger Instituut.

Nagel, W. (1949), *De criminaliteit van Oss*, Den Haag, D.A. Daamen's Uitgeversmaatschappij.

Padfield, N. (2012a) *Introduction*, *European Journal of Probation* 4(1): 1-5.

Padfield, N. (2012b) *Recalling conditionally released prisoners in England and Wales*, *European Journal of Probation* 4(1): 34-45.

Pery, David & Mary Rogan (2017), *Towards Pre-trial Detention as Ultimo Rato, second national report Ireland*, <http://www.irks.at/detour/Uploads/Perry%20and%20Rogan%20Ireland%20for%20publication.pdf>

Peterselia, J. (1990), When probation becomes more dreaded than prison, *Federal Probation*, 54(1), 23-27.

Peterselia, J. & E.P. Deschenes, Perceptions of punishment. Inmates and staff rank severity of prison versus intermediate sanctions. *The Prison Journal*, 74(3), 306-329.

Phelps, M. (2013), The paradox of probation: Community supervision in the age of mass incarceration, *Law and Policy*, 35(1-2): 55-80.

Phelps, M. (2017): Mass Probation: toward a more robust theory of state variation in punishment, *Punishment and Society*, 19(1): 53-73.

Poort, R. en Bosker J. (2005), De modernisering van reclasseringstoezicht, *Proces* (5):

Raynor, P. (2007), Community penalties: probation, What Works and offender management, in: M. Maguire, R. Morgan & R. Reiner (eds), *Oxford Handbook of Criminology* (4th edition), Oxford: Oxford University Press.

Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2016), *Visie op strafrechtelijke sanctietoepassing*.

Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (2017), *Reclassering in een veranderende omgeving. Implicaties van Visie op strafrechtelijke sanctietoepassing voor het reclasseringswerk*.

Robinson, G. (2016), The Cinderella Complex: punishment, society and community sanctions. *Punishment & Society*, 18 (1). pp. 95-112.

Robinson, G., F. McNeill & S. Maruna, Punishment in Society. The Improbable Persistence of Probation and Other Community Sanctions and Measures, in: J. Simon and R. Sparks (eds.), *Sage Handbook of Punishment & Society*, London, Sage Publications, p. 321-340.

Robinson, G. & F. McNeill (2016), Introduction: Studying the evolution of 'community punishment' in comparative context, in: G. Robinson & F. McNeill (eds.), *Community Punishment. European perspectives*, London & New York, Routledge, p. 1-13.

Robinson, G. & F. McNeill (eds.), *Community Punishment. European perspectives*, London & New York, Routledge.

Ruiter, S., Tolsma, J., Hoon, M.de, Elffers, H. & Laan, P. van der. 2011, *De burger als rechter. Een onderzoek naar geprefereerde sancties voor misdrijven in Nederland*. Boom Lemma Uitgevers, Den Haag.

Schuyt (2011), P.M., Persoonsgericht straffen: de voorwaardelijke veroordeling 'nieuwe stijl', *Sancties*, 3, p. 169-180.

Sener, Emre (2018), *Community sanctions in the Netherlands: 'Lex Talionis', 'Madurodam'-criminal law of managerial intentions in rehabilitative clothing?*, Thesis Leiden University, Faculty of Governance and Global Affairs.

Shammas, V. (2014), The pains of freedom: Assessing the ambiguity of Scandinavian penal exceptionalism on Norway's Prison Island. *Punishment and Society*, (16)1, p. 104-123.

Simon, J. & M.M. Feeley (1992), The new penology: Notes on the emerging strategy of corrections and its implications, *Criminology*, 30 (4), p. 449-474.

Vanhalemesch, D. (2015), *De beleving van elektronisch toezicht in vergelijking met de gevangenisstraf*, Den Haag, Boom Criminologie.

Wartna, B.S.J., D.L. Alberda & S. Verweij (2013), *Wat werkt in Nederland en Wat niet. Een meta-analyse van recidive-onderzoek naar de effecten van strafrechtelijke interventies*. WODC, Onderzoek en Beleid. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Wermink, H., A. Blokland, P. Nieuwbeerta & N. Tollenaar (2009), *Recidive na werkstraffen en na gevangenisstraffen, een gematchde vergelijking*, Tijdschrift voor Criminologie, 51(3), 211-228.

Woude, M. van der (2018), *Discretie in recht en samenleving, Rechtssociologische reflecties op het gat in de donut*, Den Haag, Boom Juridisch.

Zebel, S., D.L. Alberda & B.S.J. Wartna (2013), *Recidive na een reclasseringscontact. Overzicht en analyse van de terugval van personen na beëindiging van een toezicht of een werkstraf in de periode 2002-2009*, Den Haag, Boom Lemma, WODC.